

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry

www.tukiliitto.fi

Tukiliiton oikeuksienvalvonta

- Juristit Tanja Salisma ja Saara Kokko
- Vammaispalvelujen asiantuntija Anne Saarinen
- Valtakunnallinen vaikuttamistyö
- Lakineuvonta:
puh. 040 177 3 771 ma klo 10-14, ti, ke ja to klo 12-15
lakineuvonta@tukiliitto.fi

Esityksen rakenne

- Lakiuudistuksen tausta ja ajankohtainen tilanne
- Lain peruslähtökohdat, tarkoitus ja soveltamisala
- Vammaispalvelujen asiakasprosessi
- Taloudellinen tuki ja muut palvelut uudessa vammaispalvelulaissa
- Muutokset erityishuollossa
- Voimaantulo ja siirtymäsäännökset

Vammaispalvelulainsäädännön uudistamisen tausta ja nykytila

- Vammaispalvelulainsäädännön uudistus ollut suunnitteilla useiden hallituskausien aikana:
 - Tarkoituksena ollut mm. vanhaan vammaispalvelulakiin sekä kehitysvammalakiin sisältyneen sääntelyn kokoaminen yhteen, kaikkia vammaisia henkilöitä koskevaan lakiin sekä YK:n vammaissopimuksen Suomelle asettamien velvoitteiden aiempaa parempi huomioiminen.
- Esitys uudeksi vammaispalvelulaiksi hyväksyttiin muutettuna 1.3.2023.
- Samalla tehtiin pieniä muutoksia sosiaalihoitolakiin sekä kehitysvammalakiin, jonne jäävät väliaikaisesti voimaan tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon sekä itsemääräämisoikeuden vahvistamiseen ja rajoitustoimenpiteiden käyttöön liittyvät säännökset.
- Lisäksi päivitettiin sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulain vammaispalveluiden maksuja koskevat säännökset.
- Uuden vammaispalvelulain oli alun perin tarkoitus tulla voimaan 1.10.2023, mutta Petteri Orpon hallitus päätti siirtää lain voimaantuloa lain soveltamisalasäännöksen tarkistamiseksi uudessa valmistelussa.
 - Hyväksytyn lain soveltamisalasäännöksen pelättiin laajentavan vammaispalvelujen kohderyhmää palvelujärjestelmän kantokyvyn kannalta liikaa.

Lakiuudistuksen ajankohtainen tilanne

- Uusi vammaispalvelulaki tulee voimaan 1.1.2025 joko 1.3.2023 hyväksytyllä soveltamisalasäännöksellä tai muutetulla soveltamisalasäännöksellä, jos eduskunta hyväksyy sitä koskevan hallituksen esityksen.
- Hallituksen esitys soveltamisalan tarkentamisesta annettiin eduskunnalle syyskuussa 2024: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_122+2024.aspx
 - Jo hyväksytyn uuden lain palvelupykäliin ei esitetty enää muutoksia (lukuun ottamatta muutamaa pientä teknisluonteista tarkennusta), eli niiden osalta laki on tulossa voimaan 1.1.2025 sellaisena kuin se maaliskuussa 2023 säädettiin: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2023/20230675>
 - PeV edellytti lausunnossaan tarkentamaan esitetyn uuden soveltamisalasäännöksen momenttia, jonka mukaan vammaispalvelulain perusteella järjestetään palveluita vammaiselle henkilölle vain, jos hänen avun tarpeensa poikkeaa siitä, mikä on henkilön elämänvaiheessa tavanomainen avun tarve.
- Soveltamisalaesitystä koskeva eduskunnan StV:n mietintö valmistunut 10.12.2024.
 - Mediatietojen perusteella kiistaa aiheuttanut elämänvaiherajaus on jäämässä pois soveltamisalasäännöksestä.
 - Asia etenee eduskunnan täysistuntoon.

Lain peruslähtökohtia

- **Diagnoosineutraalisuus.**
- **Ei ikärajoja** (ikäntymisrajaus poistettiin).
- **Asiakaslähtöisempi asiakasprosessi**, jossa lapsiin tulee kiinnittää erityistä huomiota.
- Lain mukaiset erityispalvelut turvataan edelleen pääosin **subjektiivisina oikeuksina.**
- StV totesi lisäksi mietinnössään, että hyvinvointialueiden tulisi käyttää kehitysvammaisten ja autismikirjon henkilöiden **elämänmittaisia, välttämättömiä palveluita järjestäessään** ensisijaisesti ulkoisten sopimuskumppanien kanssa **kestäviä järjestämistapoja**, kuten henkilökohtainen budjetointi, yksilöllinen maksusitoumus tai palveluseteli → sovellettava yhdenvertaisesti.

Lain tarkoitus (1 §)

1 § Lain tarkoitus

Tämän lain tarkoituksena on:

- 1) toteuttaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa
sekä ehkäistä ja poistaa niiden toteutumisen esteitä;
- 2) tukea vammaisen henkilön itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeuden toteutumista;
- 3) turvata vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaiset, riittävät ja laadultaan hyvät palvelut.

Lain tarkoituksen tulee ohjata sen soveltamista.

HE 122/2024 vp – Muutokset mediatietojen pohjalta

- **2 § Lain soveltamisala ja suhde muuhun lainsäädäntöön**
- Tätä lakia sovelletaan erityispalveluiden järjestämiseen niille vammaisille henkilöille, jotka tarvitsevat vamman tai sairauden aiheuttaman pitkäaikaisen fyysisen, kognitiivisen, psyykkisen, sosiaalisen tai aisteihin liittyvän toimintarajoitteen johdosta välttämättä apua tai tukea tavanomaisessa elämässä. Tämän lain perusteella järjestetään palveluita vain, jos muussa laissa tarkoitetut palvelut eivät ole henkilön yksilöllisen palvelutarpeen ja edun kannalta sopivia ja riittäviä. Asiakkaan edusta säädetään sosiaalihuoltolain (1301/2014) 4 ja 5 §:ssä.
- Vammaisen henkilön palvelut järjestetään ensisijaisesti sosiaalihuoltolain, terveydenhuoltolain (1326/2010), ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveysterveystoimintalain (980/2012), varhaiskasvatustalain (540/2018), perusopetuslain (628/1998) tai muun ensisijaisen lain perusteella.
- ~~Sen lisäksi mitä 1 momentissa säädetään, tämän lain mukaisia palveluja järjestetään vammaiselle henkilölle vain, jos hänen välttämätön avun ja tuen tarpeensa poikkeaa siitä, mikä on henkilön elämänvaiheessa tavanomainen tarve.~~
- Ensisijaisen lainsäädännön mukaan järjestettävistä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista voidaan periä maksu siten kuin sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetussa laissa (734/1992) säädetään.
- Sen lisäksi, mitä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 11 §:ssä säädetään maksun perimättä jättämisestä tai määrätyn maksun alentamisesta, 2 momentissa tarkoitetun lain perusteella järjestetyistä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista määrättävä maksu on jätettävä määräämättä tai perimättä tai sitä on alennettava, jos maksu estää vammaisen henkilön palveluiden yksilöllisen järjestämisen tai vaikeuttaa sitä olennaisesti tai jos siihen on syytä huollolliset näkökohdat huomioon ottaen.

Asiakasmaksut

- Uuden vammaispalvelulain mukaiset palvelut ovat edelleen **maksuttomia** lukuun ottamatta
 - palveluihin liittyvää kohtuullista täyttä ja osittaista ylläpitoa (pl. VPL:n perusteella järjestettävä ap-/ip-toiminta),
 - kuljetuspalveluiden omavastuita sekä
 - vammaisen lapsen kodin ulkopuolisesta asumisesta perittävää maksua.
- Päivätoimintaan (25 §) ja kehitysvammaisten henkilöiden työtoimintaan (27 §) pääsemiseksi tarpeelliset kuljetukset säädettiin maksuttomiksi alun perin ehdotetusta poiketen.
- Tärkeää silti huomioida velvollisuus tarvittaessa alentaa tai poistaa toimeentuloa vaarantavia asiakasmaksuja (sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulain 11 §)
- Uuden vammaispalvelulain soveltamisalasäännökseen ehdotettu asiakasmaksujen alentamista koskevaa ns. suojasäännöstä: ”Sen lisäksi mitä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 11 §:ssä on säädetty maksun perimättä jättämisestä tai määrätyn maksun alentamisesta, ensisijaisen lainsäädännön mukaan järjestetyistä palveluista määrättävä maksu on jätettävä määräämättä, perimättä tai sitä on alennettava, jos maksu estää tai vaikeuttaa oleellisesti vammaisen henkilön palveluiden yksilöllisen järjestämisen tai jos siihen on syytä huollolliset näkökohdat huomioon ottaen.” (ehdotettu 2 § 5 mom.)

Asiakasprosessi uuden vammaispalvelulain kontekstissa

Asiakasprosessiin ja muutoksenhakuun liittyvien oikeuksien pohja perus- ja ihmisoikeuksissa

PL 21 §:

- oikeus saada asiansa käsiteltyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa
- oikeus saada oikeuksia ja velvollisuuksia koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Käsittelyn julkisuus, ja muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

LOS 12 art.

- Lapsella on oikeus vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. (tarvittavalla tuella)
- Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Tämän toteuttamiseksi lapselle annettava mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä.

YK:n vammaisyleissopimus ja oikeussuoja

- 13 artikla. Oikeussuojan saavutettavuus
Tarvittaessa menettelylliset ja ikään perustuvat mukautukset
- 5 artikla. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus
Kaikki ovat yhdenvertaisia lain edessä ja lain mukaan ja ovat oikeutettuja ilman minkäänlaista syrjintää yhdenvertaisiin lakiin perustuvaan suojaan ja etuihin.
- 12 artikla. Yhdenvertaisuus lain edessä
Vammaisilla henkilöillä on oikeus tulla tunnustetuiksi henkilöiksi lain edessä kaikkialla.
Oikeudellinen kelpoisuus yhdenvertaisesti muiden kanssa kaikilla elämänaloilla.
Vammaisten henkilöiden saataville tuki, jota he mahdollisesti tarvitsevat oikeudellista kelpoisuuttaan käyttäessään.
- 7 artikla. Vammaiset lapset
Vammaisilla lapsilla on oikeus vapaasti ilmaista näkemyksensä kaikissa heihin vaikuttavissa asioissa. Näkemyksille annetaan asianmukainen painoarvo heidän ikänsä ja kypsyytensä mukaisesti, yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa.
Oikeus saada vammaisuuden ja iän mukaista apua tämän oikeuden toteuttamiseksi.

Vammaisen henkilön osallisuuden tukeminen asiakasprosessissa (VPL 3 §)

- Palvelun toteuttaminen ja seuranta on tehtävä yhteistyössä vammaisen henkilön kanssa niin, että vammaisella henkilöllä on mahdollisuus olla osallisena asiakasprosessin kaikissa vaiheissa.
- Vammaisen henkilön osallisuutta on tuettava hänen toimintakykynsä, ikänsä ja kehitysvaiheensa sekä elämäntilanteensa edellyttämällä tavalla.
 - Tarvittaessa tuettava tiedon saannissa sekä oman mielipiteen muodostamisessa ja ilmaisemisessa.
- Vammaisella henkilöllä on oikeus käyttää viittomakieltä tai hänelle soveltuvaa kommunikointikeinoja.

Palvelutarpeen arviointi ja asiakassuunnitelma (VPL 4 § + SHL 36, 37 ja 39 §)

- Vammaisen henkilön palvelutarpeen arviointi tehdään sosiaalihuoltolain ja sitä täydentävän uuden vammaispalvelulain säännösten mukaisesti.
- VPL 4 §: palvelutarpeen arvioinnista ja asiakassuunnitelman tekemistä säädetään sosiaalihuoltolain 36, 37 ja 39 §:ssä.
- Erityistä tukea tarvitsevien lasten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaa virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä.
 - esim. henkilö, jolla on erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveystalouksellisia kognitiivisen tai psyykkisen vamman tai sairauden, usean yhtäaikaista tuen tarpeen tai muun vastaavan syyn vuoksi.
- Palvelutarpeen arvioinnin aloittamisen määräaika pysyy ennallaan: aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä siitä, kun asiakas, asiakkaan omainen tai läheinen tai hänen laillinen edustajansa on ottanut yhteyttä sosiaalipalveluista vastaavaan hyvinvointialueen viranomaiseen palvelujen saamiseksi, jos:
 - 1) henkilö on yli 75-vuotias;
 - 2) henkilö saa vammaisuuksista annetun lain (570/2007) 9 §:n 3 momentin 3 kohdassa tarkoitettua ylintä hoitotukea;
 - 3) henkilö on vammaispalvelulaissa tarkoitettu vammaisen henkilö. (SHL 36.2)

Palvelutarpeen arvioinnissa huomioitava

- Tehdään asiakkaan elämäntilanteen edellyttämässä laajuudessa yhteistyössä asiakkaan ja tarvittaessa hänen omaisensa ja läheisensä sekä muiden toimijoiden kanssa.
- Asiakkaalle on selvitettävä hänen yleis- ja erityislainsäädäntöön perustuvat **oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot** palvelujen toteuttamisessa ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan. Selvitys on annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön ja merkityksen.
- Kun arvioidaan henkilön toimintakykyä ja palvelutarvetta erilaisissa toimintaympäristöissä, on otettava huomioon henkilön terveydentila, elämäntilanne ja elinolosuhteet sekä niissä tapahtuvat muutokset.
- Arviointia tehtäessä on kunnioitettava asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja otettava huomioon hänen toivomuksensa, mielipiteensä ja yksilölliset tarpeensa.
- Huolehdittava siitä, että käytettävissä on henkilön yksilöllisiin tarpeisiin nähden riittävästi asiantuntemusta ja osaamista.
- Erityistä huomiota on kiinnitettävä lasten ja nuorten sekä vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen.
 - VPL 4 §
 - SHL 36 §

Asiakassuunnitelman sisältöön lisäyksiä ja tarkennuksia

- Vammaispalvelujen asiakkaille laaditaan jatkossa sosiaalihuoltolain mukainen asiakassuunnitelma.
- Sisältää selvityksen asiakkaan elämäntilanteen ja toimintaympäristön vaikutuksesta toimintakykyyn asiakkaan palvelutarpeen edellyttämässä laajuudessa.
- Kirjattava asiakkaan ehdotus sellaisesta palveluiden tuottamis- ja toteuttamistavasta, jolla voidaan parhaiten vastata hänen tarpeisiinsa.
- Jos asiakkaan ja työntekijän näkemykset asiakkaan toimintakyvystä erilaisissa tilanteissa ja toimintaympäristöissä poikkeavat toisistaan, tulee suunnitelmaan kirjata kummankin osapuolen näkemykset.
- Jos vammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden toteutuminen edellyttää erityisiä toimenpiteitä, ne on kirjattava asiakassuunnitelmaan.
 - Vammaispalvelulaki 4 §
 - Sosiaalihuoltolaki 39 §

Päätöksenteko ja palveluiden toteuttaminen (VPL 5 §) 1/2

- Palveluita koskevasta päätöksenteosta ja päätösten toimeenpanosta säädetään sosiaalihuoltolain 45 ja 46 §:ssä.
- Vammaisen henkilön palveluita koskevat päätökset tekee virkasuhteessa oleva sosiaalihuollon ammattihenkilö.
- Vammaisen henkilön palveluita koskevat vammaispalvelupäätökset on tehtävä siten, että ne ovat voimassa toistaiseksi, ellei henkilön oma etu, yksilöllinen tilanne tai palvelun luonne edellytä määräaikaista päätöstä. Lisäksi palveluiden jatkuvuutta turvaa SHL 38.3 §.
- Palvelut on toteutettava sisällöltään, laadultaan, määrältään ja tuottamistavaltaan vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaisina.
- Lähtökohtana on, että päätös perustuu asiakassuunnitelmaan kirjattuihin palveluihin: jos asiakassuunnitelmaan kirjatusta sosiaalipalvelujen kokonaisuudesta poiketaan, poikkeaminen on jatkossa perusteltava päätöksessä. (SHL 45 §)

Päätöksenteko ja palveluiden toteuttaminen (VPL 5 §) 2/2

- Palveluiden järjestäjän huolehdittava, että vammaisen henkilön eri lakeihin perustuvat palvelut muodostavat vammaispalvelulain tarkoitusta toteuttavan yhtenäisen kokonaisuuden.
- Perheelle järjestettävät palvelut sisällytetään osaksi vammaisen henkilön palvelukokonaisuutta.
- Palveluiden toteuttamisessa on otettava huomioon vammaisen henkilön käyttämä kieli, kommunikointitapa, kulttuuritausta, mielipide sekä osallisuus ja toimintamahdollisuudet omassa toimintaympäristössä. Lisäksi on otettava huomioon lapsen tai nuoren ikä ja kehitysvaihe.

Päätökset toimeenpantava kolmessa kuukaudessa

- Vammaispalvelulaissa ei ole erillistä säännöstä siitä, missä ajassa asian vireilletulosta päätös on tehtävä.
- Vammaispalveluissa päätös tulee toimeenpanna sosiaalihuoltolain mukaisesti kolmessa kuukaudessa, ellei asian selvittäminen erityisestä syystä vaadi pidempää käsittelyaikaa tai toimeenpanon viivästymiselle ole muuta asiakkaan tarpeeseen liittyvää erityistä perustetta. (SHL 45 §)

Sosiaalihuoltolain asiakasprosessia koskevat muutokset kootusti

- 36 §: Palvelutarpeen arviointi:
 - Lisäys, jonka mukaan vammaispalvelulaissa tarkoitetun vammaisen henkilön kohdalla palvelutarpeen arvioinnin tekeminen olisi aloitettava momentissa säädetyssä määräajassa (7:ntenä arkipäivänä yhteydenotosta).
 - Velvoite arvioida henkilön toimintakykyä ja palvelutarvetta erilaisissa toimintaympäristöissä ottaen huomioon henkilön terveydentila, elämäntilanne ja elinolosuhteet sekä niissä tapahtuvat muutokset.
- 39 § Asiakassuunnitelma:
 - Asiakassuunnitelma sisältää asiakkaan palvelutarpeen edellyttämässä laajuudessa selvityksen asiakkaan elämäntilanteen ja toimintaympäristön vaikutuksesta toimintakykyyn sekä asiakkaan ehdotuksen sellaisesta palveluiden tuottamis- ja toteuttamistavasta, jolla voidaan parhaiten vastata hänen tarpeisiinsa.
- 45 § Sosiaalihuoltoa koskeva päätöksenteko ja toimeenpano:
 - Jos asiakassuunnitelmaan kirjatusta sosiaalipalvelujen kokonaisuudesta poiketaan, poikkeaminen on perusteltava päätöksessä.

Lapset asiakkaana vammaispalveluprosessissa

- Vammaisen lapsen osallisuuden tukemiseen asiakasprosessissa on kiinnitettävä erityistä huomiota. (VPL 3.4 §)
- Sosiaalihuollon asiakaslaki 10 §:
 - Alaikäisen asiakkaan toivomukset ja mielipide on selvitettävä ja otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla.
 - Kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon toimissa, jotka koskevat alaikäistä, on ensisijaisesti otettava huomioon alaikäisen etu.
- SHL 32§
 - Lapsen ja nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin on kiinnitettävä erityistä huomiota asiakasprosessin kaikissa vaiheissa

Kohtuulliset mukautukset palveluprosessissa

- Yhdenvertaisuuslain 15 §:n mukaisesti viranomaisen on tehtävä asianmukaiset ja kulloisessakin tilanteessa tarvittavat kohtuulliset mukautukset, jotta vammaisen henkilö voi yhdenvertaisesti muiden kanssa käyttää viranomaisen palveluita
 - Sanamuotoa ja soveltamisalaa viranomaisten palveluiden käyttämisen osalta laajennettiin 1.6.2023 voimaan tulleella muutoksella (aiemmin pykälässä puhuttiin ”viranomaisissa asioinnista”) → kohtuulliset mukautukset voivat koskea menettelytapojen mukauttamisen lisäksi myös sisällöllisiä muutoksia, eli viranomaisen palvelun sisältöä
 - Esim. tarvittavat muutokset palvelun järjestämistapaan
 - Samalla myös mm. selvennettiin sitä, että kohtuullisia mukautuksia arvioitaessa tulee ottaa ensisijaisesti huomioon vammaisen henkilön tarpeet.

Kokoomapäätökset vammaispalveluista

- SHL 46 § hoidon ja huolenpidon turvaavista päätöksistä: SHL:ssä tarkoitettulle erityistä tukea tarvitsevalle lapselle tai erityistä tukea tarvitsevalle asiakkaalle tehdään tarvittaessa menettelyn ollessa asiakkaan edun mukainen kokoomapäätös palveluista, joilla yhdessä turvataan asiakkaan välttämätön huolenpito ja toimeentulo sekä terveys ja kehitys
 - Käytännössä SHL 46 §:n mukaisia kokoomapäätöksiä ei juuri näe, mutta erityishuolto-ohjelmien tekemisen loppuessa näitä saatetaan alkaa hakea enemmän? Esim. uuden VPL:n mukaiset asumisen tuen päätökset sisältävät monesti useita eri palveluita.
- Myönnettiin tai toteutettiin asiakkaan palvelut ja tukitoimet sitten yhdessä tai erikseen, ne on kuitenkin aina järjestettävä niin, että ne yhdessä muodostavat asiakkaan edun mukaisen kokonaisuuden
 - Uusi VPL 5.3 §: ”Palveluiden järjestäjän on huolehdittava, että vammaisen henkilön eri lakeihin perustuvat palvelut muodostavat tämän lain tarkoitusta toteuttavan yhtenäisen kokonaisuuden. Vammaisen henkilön perheelle järjestettävien palveluiden tarkoituksena on tukea vammaisen henkilön toimintakykyä ja hyvinvointia sekä täydentää vammaisen henkilön palvelukokonaisuutta. Perheelle järjestettävät palvelut sisällytetään osaksi vammaisen henkilön palvelukokonaisuutta.”

Taloudellinen tuki ja muut palvelut vammaispalvelulaissa

Taloudellinen tuki 1/2 (32 §)

- Määrärahasidonnainen: varattava hyvinvointialueella esiintyvää tarvetta vastaavat määrärahat taloudellisen tuen toteuttamiseen.
- Hyvinvointialue voi korvata puolet teknisten ratkaisujen ja muiden kuin lääkinnällisen kuntoutuksen välineiden hankkimisesta aiheutuvista kohtuullisista kustannuksista, jos vammaisen henkilö tarvitsee niitä:
 - päivittäisissä toimissa;
 - liikkumisessa;
 - vuorovaikutuksessa; tai
 - vapaa-ajan toiminnoissa.

Korvaus kattaa sellaisia tekniseen ratkaisuun tai välineeseen sisältyviä erityiskustannuksia, jotka johtuvat vammasta tai sairaudesta.

Myös taloudellinen tuki auton hankintaan liikkumisen tuen toteutustapana.

Hakemus on tehtävä pääsääntöisesti 6 kk sisällä siitä, kun vammaisen henkilö on saanut välineen tai ratkaisun hallintaansa.

Taloudellinen tuki 2/2

- Väline: laajasti erilaiset päivittäisissä toimissa, liikkumisessa, vuorovaikutuksessa sekä vapaa-ajan toiminnoissa tarvittavat välineet, koneet ja laitteet.
- Tekninen ratkaisu: erilaiset kehittyvän tekniikan ja teknologian mahdollistamat ratkaisut, joilla voidaan tukea vammaisen henkilön osallistumista ja itsenäistä elämää.
- Korvattavia välineitä ja teknisiä ratkaisuja olisivat esimerkiksi:
 - kommunikointimahdollisuuksia lisäävät viestintävälineet,
 - toimintarajoitteen vuoksi perustellut kodinkoneet,
 - harrastus- ja vapaa-ajan toiminnoissa tarpeelliset välineet ja laitteet,
 - erilaiset turvallisuusvälineet ja -laitteet sekä niihin liittyvät tekniset ratkaisut.
- Edellytyksenä on, että tuen avulla voidaan edistää vammaispalvelulain tarkoituksen toteutumista sekä poistaa toimintarajoitteesta johtuvia esteitä ja haittoja päivittäisissä toiminnoissa, liikkumisessa, vuorovaikutuksessa sekä vapaa-ajan toiminnoissa.
- Tavanomaista, useimmissa kotitalouksissa käytössä olevaa välinettä tai teknistä ratkaisua ei pääsääntöisesti korvata.

Hengityslaitteen varassa elävän henkilön palvelut

- Palveluiden järjestämisvastuu siirtyy terveydenhuolloilta sosiaalihuollolle.
- Terveydenhuollon järjestämistä hoitoringeistä luovutaan ja palveluista vastaa hyvinvointialueen sosiaalitoimi kuten muidenkin vammaisten henkilöiden palveluista.
- Tarkoituksena vahvistaa itsemääräämisoikeutta, osallisuutta ja oikeusturvaa ja turvata yhdenvertaiset oikeudet suhteessa muihin vammaisiin henkilöihin ottaen huomioon myös muut kuin lääketieteelliseen hoitoon liittyvät tarpeet.
- Palvelut yksilöllisen palvelutarpeen mukaisesti, esimerkkeinä asumisen tuki ja henkilökohtainen apu, tarpeen mukaan myös esim. kotisairaanhoidon yms. palvelut.
- Tarvittaessa terveydenhuolto osallistuu palveluja toteuttavien henkilöiden perehdytykseen (esim. avustajat).
- Ero siirtymäajassa uuden lain mukaisiin palveluihin: uuden lain mukaisiin päätöksiin siirtyminen voidaan kolmen vuoden aikana tehdä vain henkilön omasta toiveesta, ei hva:n aloitteesta.

Taloudellinen tuki hengityslaitteen varassa elävälle henkilölle (33 §)

- Hengityslaitteen varassa elävällä henkilöllä on oikeus saada taloudellista tukea 1400 e/kk ylläpitokustannuksiinsa silloin, kun hän ei ole terveydenhuollon laitoshoidossa.
 - Hengityslaittehoitoon perehtynyt erikoislääkäri tekee arvion siitä, onko kyseessä pykälässä tarkoitettu hengityslaitteen varassa elävä henkilö eli henkilö, jonka elämän ylläpitäminen edellyttää henkitorviavanteen kautta toteutettavaa tai muuta pysyvää taikka pitkäaikaista ympärivuorokautisesti laitteen avulla toteutettavaa hengitystukihoitoa.
 - Ensisijaisesti haettava asumistukea/-lisää, joka vähennetään tästä taloudellisesta tuesta.

Muut palvelut ja tukitoimet (34 §)

- Hyvinvointialue voi järjestää myös muita lain tarkoituksen toteuttamiseksi tarvittavia palveluita ja taloudellisia tukitoimia (mikä on mahdollista nykyistenkin VPL:n ja KVL:n nojalla).
- Tarkoitus on nykyiseen tapaan korvata myös voimassa olevassa VPL 9.1 §:ssä säädettyjä:
 - ylimääräisiä vaatekustannuksia vamman tai sairauden aiheuttaman toimintarajoitteen vuoksi tapahtuvasta vaatteiden tavanomaista suuremmasta kulumisesta tai siitä, että henkilö ei voi käyttää valmiina ostettavia vaatteita tai jalkineita
 - ja erityisravintokustannuksia jotka aiheutuvat erityisravinnosta tai erityisravintovalmisteista, joita henkilö joutuu käyttämään pitkäaikaisesti ja säännöllisesti.
- Voidaan joustavasti järjestää myös muita (esim. tulevaisuudessa tarpeellisiksi osoittautuvia) lain tarkoituksen (1 §) kanssa sopusoinnussa olevia palveluita ja tukitoimia.

Muutokset erityishuollossa

Kehitysvammalain jatko pähkinäkuoressa

- Laki kumotaan muilta osin, mutta sinne jäävät väliaikaisesti voimaan säännökset, jotka mahdollistavat lain 3 a luvun mukaisesti rajoitustoimenpiteiden käytön tietyissä palveluissa ja tahdosta riippumattoman erityishuollon järjestämisen
 - 3 a luku pysyy vammaisen ihmisen itsemääräämisoikeuden vahvistamisen ja rajoitustoimenpiteiden käytön sääntelyn osalta pitkälti ennallaan
- Palvelut järjestetään jatkossa erityishuollon asiakkaille samalla tavoin kuin muillekin vammaisille ihmisille eli yleislakien (esim. sosiaalihuoltolain ja terveydenhuoltolain) sekä uuden vammaispalvelulain perusteella
 - Erityishuolto-ohjelmia (EHO) ei siis enää tehdä
- Päätökset erityishuollosta tekee päätöksiä tekevä vaativan moniammatillisen tuen asiantuntijaryhmä
- Erityishuoltoa järjestetään pääsääntöisesti vaativan moniammatillisen tuen yksiköissä
- Maksuttomia erityishuollon kuljetuksia ovat jatkossa vain tahdosta riippumattoman erityishuollon kuljetukset

Erityishuolto: kenelle ja mihin tarkoitukseen?

- Kehitysvammalain henkilöllistä soveltamispiiriä koskeva 1.1 § säilyy ennallaan: "Tässä laissa säädetään erityishuollon antamisesta henkilölle, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluja."
 - Pykälää koskeva oikeuskäytäntö jatkossakin huomioon: ei esim. tule edellyttää kehitysvammadiagnoosia (riittää, että henkinen kehitys on jollain tavalla häiriintynyt tai viivästynyt ja on tarve erityishuollolle)
- Erityishuollon tarkoitus (1.3 §): "Erityishuollon tarkoituksena on tukea 1 momentissa tarkoitettun henkilön itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeuden toteutumista sekä turvata hänen yksilöllisen tarpeensa ja etunsa mukainen, riittävä ja laadultaan hyvä vammaispalvelulain 16 §:ssä tarkoitettu vaativa moniammatillinen tuki."
 - Vrt. nykyinen tarkoitussäännös: "edistää 1 mom. tarkoitettun henkilön suoriutumista päivittäisistä toiminnoista, hänen omintakeista toimeentuloaan ja sopeutumistaan yhteiskuntaan sekä turvata hänen tarvitsemansa hoito ja muu huolenpito"

Erityishuollon sisältö: palvelut muiden lakien nojalla

- Erityishuoltoon kuuluvat lain 2 §:n perusteella jatkossa 1) vaativa moniammatillinen tuki, joka toteutettaisiin vaativan moniammatillisen tuen yksikössä, 2) tahdosta riippumattoman erityishuollon edellyttämät tutkimukset ja 3) vaativaan moniammatilliseen tukeen liittyvä työtoiminta (SHL/VPL) tai päivätoiminta (VPL).
- Varsinaiset palvelut järjestetään erityishuollon piirissä oleville asiakkaille jatkossa sosiaalipalvelujen osalta ensisijaisesti sosiaalihuoltolain ja uuden vammaispalvelulain nojalla ja terveydenhuollon osalta terveydenhuoltolain nojalla.
 - Erityishuolto-ohjelmia eli EHO:ja kehitysvammalain mukaisista palveluista ei enää ensi vuoden puolella tehtyjen hakemusten johdosta siis tehdä. Tämän vuoden puolella tehtyjen hakemusten pohjalta tehdään vielä ensi vuoden puolella EHO:ja/EHO-päätöksiä. EHO:ja koskee sama kolmen vuoden siirtymäaika kuin nykyisen vammaispalvelulain mukaisia palveluita, poikkeuksena kuntouttava varhaiskasvatus, jota koskevat päätökset ovat ilman siirtymäaikaa voimassa niihin merkityn voimassaoloajan (vaikka se olisi pidempi kuin kolme vuotta).

Päätöksenteko erityishuollossa

- Kehitysvammalain perusteella tehdään päätös
 - erityishuollon antamisesta ja lopettamisesta ("erityishuollon statuspäätös")
 - rajoitustoimenpiteiden käyttämisestä
 - tahdosta riippumattomasta erityishuollosta
- Ei ole säädetty erikseen, kuka voi tehdä erityishuollon antamista tai lopettamista koskevan hakemuksen, jolloin se on mahdollista ainakin henkilölle itselleen ja hänen lailliselle edustajalleen, mutta on selvää, voiko myös esim. hyvinvointialue tehdä hakemuksen
 - Jos rajoitustoimenpiteiden mahdollistamiseksi myös muu taho kuin henkilö itse/laillinen edustaja voi hakea erityishuoltoa, eroaako se enää juurikaan tahdosta riippumattomasta erityishuollosta? Toisaalta jos hlö/edunvalvoja ei suostuisi hakemaan erityishuoltoa, eikä sitä voisi hakea mikään muukaan taho, vaikka rajoitustoimenpiteiden käytölle olisi tarve, jouduttaisiin oletettavasti nykyistä matalammalla kynnyksellä turvautumaan tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon?
- Päätökset tekee päätöksiä tekevä vaativan moniammatillisen tuen asiantuntijaryhmä, jossa on oltava jäsenenä vähintään kolme hyvinvointialueen viranhaltijaa siten, että asiantuntijaryhmässä on edustettuna lääketieteen, psykologian ja sosiaalityön asiantuntemus
 - Vrt. tilannekohtaisesti tarpeiden mukaan koottavat vaativan moniammatillisen tuen asiantuntijaryhmät, jotka toteuttavat VPL:n mukaista vaativaa moniammatillista tukea, ja tällaista asiantuntijaryhmää edellytetään myös kehitysvammalain 23 §:ssä (se tekee esim. tahdosta riippumattoman erityishuollon tutkimuksia ja antaa lausuntoja)

Vaativan moniammatillisen tuen yksiköt

- Hyvinvointialueella tulee olla alueella esiintyvän tarpeen mukainen määrä vaativan moniammatillisen tuen yksiköitä (KVL 9 §)
- Vaativan moniammatillisen tuen yksikkö: sosiaalihuoltolain 21 c §:ssä tarkoitetut ympärivuorokautisen palveluasumisen yksiköt ja 22 §:ssä tarkoitetut laitospalveluyksiköt sekä terveydenhuoltolain 67 §:n 1 momentissa tarkoitetut kehitysvammapsykiatrian osastot, joilla on käytettävissään riittävä lääketieteen, psykologian ja sosiaalityön asiantuntemus vaativan moniammatillisen tuen toteuttamista ja seuranta varten
 - Käytännössä samoja yksiköitä, joissa jo nyt järjestetään erityishuoltoa, jossa voidaan käyttää rajoitustoimia, sekä tahdosta riippumatonta erityishuoltoa, eli nämä lakimuutokset eivät vaadi uusien yksiköiden perustamista
 - Vaativan moniammatillisen tuen yksiköissä voi olla asiakkaina myös henkilöitä, jotka eivät ole erityishuollon piirissä
 - Asiakkaan palvelupäätös tehdään siis muun lain nojalla (esim. VPL:n mukainen asumisen tuen päätös)
- Vaativan moniammatillisen tuen yksikkö voi olla myös yksityisen palveluntuottajan yksikkö
 - Hyvinvointialue voi huolehtia näiden yksiköiden riittävydestä tuottamalla palvelut itse tai yhteistyössä muiden hyvinvointialueiden kanssa tai hankkimalla palveluita yksityisiltä palveluntuottajilta

Erityishuollon suhde VPL 16 §:n mukaiseen vaativaan moniammatilliseen tukeen

- HE 191/2022 vp: henkilöt, joiden kohdalla tahdosta riippumaton erityishuolto tai rajoitustoimenpiteet voivat tulla kyseeseen, ovat erityisen haavoittuvassa asemassa ja voivat tarvita VPL 16 §:n mukaista vaativan moniammatillisen tuen yksikössä toteutettavaa vaativaa moniammatillista tukea
 - Kaikki vaativan moniammatillisen tuen asiakkaat eivät ole erityishuollon piirissä, eikä tämä palvelu siten kaikilla liity mitenkään perusoikeuksien rajoittamiseen, ja myös palvelun toteuttamispaikka on ensisijaisesti asiakkaan oma koti
- Muutetun kehitysvammalain (ks. 1, 2 ja 42 b §:t) sanamuotojen perusteella kaikille jatkossa - siirtymäsääntely huomioiden - erityishuoltoa saaville tulisi tehdä myös VPL:n mukaisen vaativan moniammatillisen tuen päätös
 - Tähän liittyy joitain ongelmia: vaativan moniammatillisen tuen myöntämisedellytykset eivät välttämättä aina täyty, vaikka henkilön palvelussa olisi tarve käyttää rajoitustoimenpiteitä, ja joka tapauksessa vaatimus tehdä aina asiakkaan tarvitessa erityishuoltoa myös vaativan moniammatillisen tuen päätös (palvelupäätöksen ja erityishuollon statuspäätöksen lisäksi), vaikei asiakas tosiasiallisesti tarvitsisi vaativaa moniammatillista tukea, lisää turhaan byrokratiaa
- THL:ltä ja Valviralta on tulossa ohjeistusta erityishuollon prosessista VPL-uudistuksen tultua voimaan. Niiden on tarkoitus ottaa kantaa myös siihen, vaatiiko erityishuolto jatkossa aina vaativan moniammatillisen tuen päätöksen, vaikka lakia ei tältä osin muutettaisi
 - Tulkintaa, jossa vaativan moniammatillisen tuen päätöstä ei tällöin aina vaadittaisi, on juridisesti aika hankala perustella, kun kehitysvammalain monissa pykälissä kytetään erityishuolto aina vaativaan moniammatilliseen tukeen --> mikä tällöin on palvelun lakiperusta, jos ei tehdä vaativan moniammatillisten tuen päätöstä?

Mitkä päätökset asiakkaan erityishuolto (ainakin) vaatii?

1. Päätös kehitysvammalain mukaisen erityishuollon antamisesta eli "erityishuollon statuspäätös" (kehitysvammalain 1 §)
2. Päätös vammaispalvelulain mukaisesta asumisen tuesta, lapsen asumisen tuesta tai lyhytaikaisesta huolenpidosta (järjestetään vaativan moniammatillisen tuen yksikössä) taikka päivätoiminnasta tai SHL-työtoiminnasta (järjestetään sosiaalihuollon toimintayksikössä, jossa on riittävä määrä sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilöitä)
3. Päätös VPL 16-17 §:ien mukaisesta vaativasta moniammatillisesta tuesta (?)

Kehitysvammaisten henkilöiden työtoiminnassa (VPL) ei mahdollista käyttää rajoitustoimia

- Kehitysvammalain 2 §:n mukaan erityishuoltoon kuuluu myös vammaispalvelulain 16 §:ssä tarkoitettuun vaativaan moniammatilliseen tukeen liittyvä vammaispalvelulain 27 §:ssä tarkoitettu työtoiminta (kehitysvammaisten henkilöiden työtoiminta)
- Kun kehitysvammalain 42 b §:ssä ei kuitenkaan nimenomaisesti mahdollisteta rajoitustoimenpiteiden käyttöä tässä lain eduskuntakäsittelyssä sinne lisätyssä VPL-työtoiminnassa, vaan ainoastaan sosiaalihuoltolain 27 e §:n mukaisessa työtoiminnassa sekä vammaispalvelulain 25 §:n mukaisessa päivätoiminnassa, niin VPL:n perusteella järjestettävässä kehitysvammaisten henkilöiden työtoiminnassa ei voi käyttää rajoitustoimenpiteitä (THL:n tulkinta)
 - Kyse lienee unohduksesta lisätä myös 42 b §:ään viittaus VPL-työtoimintaan (?)
 - Johtanee joidenkin kehitysvammaisten ihmisten siirtymiseen VPL-päivätoimintaan tai SHL-työtoimintaan (jos sitä järjestetään)

IMO-säätely pysyy pitkälti ennallaan

- Kehitysvammalaki kumotaan muilta osin 1.1.2025 lukien, mutta sinne jäävät siis väliaikaisesti voimaan tarvittavat säännökset, jotka mahdollistavat tahdosta riippumattoman erityishuollon järjestämisen sekä lain 3 a luvun mukaisten rajoitustoimenpiteiden käytön jatkossakin
 - Sosiaalihuollon asiakkaan ja terveydenhuollon potilaan itsemääräämisoikeutta koskevassa säädösvalmistelussa ei ehditty tässä aikataulussa säätää lakia, jonne tämä kehitysvammalain IMO-säätely olisi voitu siirtää (kuten oli alun perin tarkoitus). IMO-säätelyn siirto pois kehitysvammalaista ja lain lopullinen kumoaminen onnistuu aikaisintaan seuraavalla hallituskaudella.
 - KVL 3 a luvun sisältö säilyy pitkälti ennallaan
 - Myös vaativan moniammatillisen tuen yksikössä järjestettävässä lyhytaikaisen huolenpidon palvelussa voidaan jatkossakin käyttää rajoitustoimenpiteitä, kun henkilö on erityishuollon piirissä

Tahdosta riippumaton erityishuolto ja erityishuollon kuljetukset

- Tahdosta riippumattoman erityishuollon sääntely pysyy kehitysvammalaissa voimassa ja sisällöltään käytännössä ennallaan, joten lain 1 §:n mukaisesti erityishuollon piiriin kuuluva henkilö voidaan jatkossakin määrätä tahdosta riippumatonta erityishuoltoa koskevaan tutkimukseen ja tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon, kun näiden päätösten tekemiselle laissa säädetyt edellytykset täyttyvät.
 - Tahdosta riippumaton erityishuolto (ml. siihen liittyvät tutkimukset) järjestetään vaativan moniammatillisen tuen yksikössä
- Hyvinvointialueen on kehitysvammalain 39 §:n perusteella huolehdittava tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon tai sitä edeltävään tutkimukseen määrätyn henkilön (maksuttomasta) kuljetuksesta toimintayksiköiden välillä.
 - Kehitysvammalain perusteella ei järjestetä enää muita erityishuollon kuljetuksia.

Voimaantulo ja siirtymäsäännökset

Voimaantulo ja siirtymäsäännökset

- Voimaantulo vuoden 2025 alusta.
- Nykyisten VPL:n ja KVL:n mukaiset palvelupäätökset, ml. EHO:t, ovat voimassa päätökseen merkityn ajan, ellei asiakas toivo päätöksen muuttamista uuden lain mukaiseksi jo aiemmin tai hänen tarpeensa vaadi päätöksen muuttamista.
 - Kaikkien päätösten tulee kuitenkin olla uuden lain mukaisia kolmen vuoden kuluttua uuden lain voimaantulosta (VPL 42.3 §, KVL 82.4 §); poikkeuksena kuntouttava varhaiskasvatus, jota koskevat päätökset ovat voimassa niihin merkityn ajan ilman maksimiaikaa.
- Uusiin palvelutarpeisiin ja uuden lain mukaisten palveluiden järjestämiseen pitää olla valmius vastata heti lain voimaantullessa, eli vuoden 2025 alusta (myös tuettu päätöksenteko!)
- Voimaantulosta ja siirtymäsäännöksistä ks. [Tukiliiton Juristi vastaa -teksti](#)
- Ks. aihepiiristä myös THL:n [Vammaispalvelujen käsikirjasta](#).

Päätöksenteko ja muutoksenhaku siirtymävaiheessa

- Vanhan vammaispalvelulain ja kehitysvammalain mukaisia palveluita koskevat hakemukset käsitellään ko. lakien mukaisesti, jos ne on laitettu vireille ennen uuden lain voimaantuloa (uusi VPL 42.2 §, kehitysvammalain uusi 82.3 §).
- Vammais- tai erityishuollon palveluita koskeva muutoksenhakuasia, joka on vireillä uuden vammaispalvelulain voimaantullessa, käsitellään vanhan lainsäädännön mukaisesti (VPL 42.2 §, kehitysvammalaki 82.3 §).
 - → Asiaan sovelletaan vanhaa VPL:a tai KVL:a sellaisena kuin se oli voimassa ennen 1.1.2025.
- Kun VPL- tai KVL-päätös on annettu ennen 1.1.2025, asiakasmaksu / palvelun maksuttomuus määräytyy ennen 1.1.2025 voimassa olleiden asiakasmaksulain säännösten perusteella.
- Ennen 1.1.2025 vireillä ollut asiakasmaksuasia käsitellään loppuun noudattaen ennen 1.1.2025 voimassa olleita asiakasmaksulain säännöksiä.
- Kuten nykyisin, KHO:een valittaminen vaatii myös subjektiivisina oikeuksina turvattujen palveluiden osalta jatkossakin valitusluvan.
 - Tätä pidetty erityisen ongelmallisena, kun sovelletaan uutta lainsäädäntöä, josta väistämättä tarvitaan myös oikeuskäytäntöä (todennäköisesti erityisen paljon, jos soveltamisalan tarkentamista koskeva esitys hyväksytään).

Miten lakia sovelletaan ennen uuden lainsäädännön voimaantuloa?

- Ennen 1.1.2025 nykyisen lainsäädännön mukaisia palveluja voi hakea normaalisti.
 - Myös erityishuolto-ohjelmien laatiminen ja erityishuollon palvelujen myöntäminen jatkuu siihen saakka, kunnes kaikki nykyilainsäädännön aikana saapuneet hakemukset tai vireille tulleeiksi kirjatut asiat on käsitelty.
 - Erityishuolto-ohjelmaan haetaan edelleen muutosta aluehallintovirastolta.
- Palvelupäätöksiä ei voi perustella lainmuutoksen ajankohdalla. Pysyvään palveluntarpeeseen järjestetään jatkuvuudeltaan turvatut palvelut (SHL 38 §).
- Myös asiakasmaksujen osalta muutos siirtymäsäännösten mukaisesti, eivätkä maksut muutu automaattisesti 1.1.2025 (esim. aiemmin erityishuoltoon kuuluneet kuljetukset).
- Myös nyt voimassa olevaa vanhaa vammaispalvelulainsäädäntöä on sovellettava sopusoinnussa YK:n vammaissopimuksen kanssa huomioiden mm. perustuslaissa säädetty perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisvelvoite (22 §) sekä perusoikeusmyönteisen laintulkinnan periaate.
 - [Juristi vastaa: Onko asumiseensa tukea tarvitsevilla kehitysvammaisella ihmisellä oikeus valita asuinpaikkansa?](#)
 - [Juristi vastaa: Lakimies vastaa: Miten vammaisen lapsen asumista oman perheen kanssa tulee tukea?](#)

Tulevia tapahtumia

- Vammaisoikeuden webinaari 14.1.2025 klo 15-17.
Vammaispalvelulaki pähkinänkuoressa. Striimattava tilaisuus, johon ei tarvitse ilmoittautua. Tallenne julkaistaan Tukiliiton Youtube-kanavalla. Katselulinkki Tukiliiton tapahtumakalenterissa:
<https://www.tukiliitto.fi/tapahtuma/vammaisoikeuden-webinaari-uusi-vammaispalvelulaki-pahkinankuoressa/>
- THL Verkostoituvat vammaispalvelut, linkki THL:n tapahtumakalenterissa

Kiitos!

Kysyttävää: lakineuvonta@tukiliitto.fi

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry

www.tukiliitto.fi

